

ניתוח והשוואה בין שתי בלדות - עבודה בקורס "בלדה"

מספר קורס:

מגישה:

ת.ז.:

הקדמה

בעבודתי זו, בחרתי לנתח את הבלדה "העלמה", אשר נלמדה בכיתה, ואת הבלדה "שיר אהבה ישן", אותה ניתחתי בעצמי. בנוסף לניתוח של כל בלדה בפני עצמה, אערוך השוואה בין שתיהן, על המאפיינים הדומים והשונים בהן.

הבלדה "העלמה" נכתבה על ידי נתן אלתרמן והתפרסמה בספר שיריו הרביעי, "עיר היונה", שהתפרסם בשנת 1957. הבלדה הינה חלק מהמחזור השני בחלקו השני של הספר, מחזור "חוט השני", הכולל בתוכו שירי אהבה. מעניין לציין כי זהו השיר השלישי שאלתרמן כתב העונה לשם "העלמה". שני השירים הראשונים העונים לשם זה נכתבו במחצית הראשונה של שנות הארבעים של המאה העשרים, ונגזזו טרם פרסומם.

הבלדה "שיר אהבה ישן" נכתבה על ידי נתן יונתן בתחילת שנות השישים, ככל הנראה בזמן ששהה שליחות בארצות הברית. השיר נחשב לשיר פופולארי מאוד שזכה, על פי אתר אקו"ם, למאה עשרים ושבעה ביצועים שונים. הביצוע הראשון בוצע על ידי צמד דרום ויצא על תקליט בשנת 1966.

ניתוח הבלדה "העלמה" מאת נתן אלתרמן

השיר, בן ששת הבתים, מתאר אירוע פשוט, לכאורה, ובו עלמה היושבת בשקט ("דם טוותה העלמה בפלך") וטווה בגד. בכל בית, משתנה סוג החוט בו משתמשת העלמה לטוויה, ומשתנה מושא הטוויה, עד לסופו של השיר, בו אנו מגלים למי מיועד הבגד אותו טווה. השיר עוסק בנושא חומרי, ואין בו אזכור של תופעות על טבעיות.

היסוד הדרמטי – עלילתי בבלדה עוסק בעצם טווית הבגד על ידי העלמה, ובדמויות שעולות בשיר וטוענות כי הבד הנטווה מיועד להן. נקודת המפנה בשיר, בבית האחרון, מגבירה את הדרמה בו. בנוסף, קיימים בשיר פערי מידע בולטים: איננו יודעים מי זו העלמה, באיזה אופן היא קשורה לדמויות המוזכרות בשיר, מה הוא מעמדה החברתי ומדוע הבגד אותו היא טווה נחשב כה מבוקש. מחבר השיר ממקד אותנו בעצם פעולת הטוויה בשאלה למי מיועד הבגד שנטווה. פערי המידע בשיר יוצרים סוג של מסתורין סביב זהות העלמה. בנוסף, איננו יודעים באיזו תקופה מתרחש השיר, מרות שברור כי הוא אינו מתרחש בימינו אנו מכיוון שפלך הוא כלי ששימש לטוויה בימי הביניים ובעת העתיקה ולא נמצא בשימוש היום. גורם נוסף המטרים לגבי התקופה בה עוסק השיר הוא השפה הגבוהה בה הוא כתוב.

בשיר רמז מטרים אחד בלבד, הנמצא בבית החמישי, בעוסק בעלמה במקום בדמויות שרוצות את הבגד שטוותה. בבית זה העלמה יורדת לרחוץ בנחל ויש אזכור ל"בשרה הצח", דבר שיש בו להעיד על מראה, ולרמז שאולי הבגד שהכינה מיועד דווקא לה.

מבנה השיר הינו סימטרי. ששת הבתים הינם בני ארבע שורות, קצרות יחסית. השורה הראשונה בכל בית עוסקת בפלך ובפעולתה של העלמה ביחס אליו. יחד עם זאת, החריזה בשיר אינה זהה בכל הבתים. בבתים מספר 1, 3 ו-6 כל שתי שורות לא סמוכות מתחרזות זו עם זו (שורות זוגיות ושורות אי זוגיות). לעומת זאת, בבית 2, 4 ו-5, השורות האי זוגיות אינן מתחרזות, אך מסתיימות בצלילים דומים יחסית (פלך וכלא; פלך וכלב; פלך ופלג). השורות הקצרות והבתים הקצרים, בשיר תורמים להאצת קצבו, כמו גם לקריאה המתגלגלת שלו. אלמנט נוסף שמאיץ את ההתרחשות בשיר הוא הדמויות שמתחלפות בכל בית מבין ארבעת הבתים הראשונים. מנגד, החריזה הלא זהה והשפה הגבוהה והספרותית בה כתוב השיר, מאלצת את הקורא להאט את קריאתו על מנת להבין את המילים ולערער במה שקרה. לדעתי, קצבו של השיר הוא בינוני ולא מהיר.

מבחינה תוכנית, השיר מתחלק לשני חלקים. ארבעת הבתים הראשונים בשיר עוסקים בפעולת הטוויה, כאשר העלמה ופעולת הטוויה הינם רקע לדמויות שעולות ומקוות שהבגד הנטווה יהיה שייך להן. בחלקו השני של השיר, בשני הבתים האחרונים שלו, עובר מיקוד הדברים לעלמה שסיימה את עבודת הטוויה והולכת להתרחץ ולהתרענן בנחל הקטן, לאחר מכן לובשת את השמלה החדשה שטוותה עבור עצמה.

בארבעת הבתים הראשונים בשיר ישנו דירוג בסדר יורד של הדמויות שמופיעות: ראשית, מופיע המלך, ולאחר מכן מופיעים שודד בבית הכלא (שבוודאי זוכה למעמד בשל היותו שודד רב מעללים), לולין וקבצן עם כלב. כל דמות מוזכרת עם חומר טוויה המתאים לה. המלך זוכה לחוטים בצבע שני (אדום כמו רימון), שבימי הביניים העיד על יוקרת האריג שהיה צבוע בצבע זה; השודד הכלוא זוכה לחוט שחור שמתאים להווה הגרוע, ולעיתידו שיהיה גרוע אף יותר, אז יעקף ראשו בגרדום; הלולין זוכה לחוט זהב, שמתאימים להיותו בדרן, ולרצונו לבלוט ולהיות בשיאו בעת הופעתו; הקבצן וכלבו זוכים לחוט אפור פשוט, המתאים לבגדי עניים. כפי שהדגשנו בכיתה, חוט השני וחוט הזהב שהינם יקרים יותר, זוכים לדימוי ("חוט שני כרימון שחוט"; "חוט זהב כחרבות ברק") בעוד החוט השחור והאפור לא זוכים לדימוי. הדבר יוצר סוג של הקבלה בין המלך והלולין ובין השודד הכלוא לקבצן. למעשה, נוצר לנו בשיר ניגוד בין שני הזוגות הללו: שודד וקבצן חסרי עתיד וסיכוי אל מול מלך ולולין עם עתיד שנראה מבטיח, בהתאם לתפקיד של כל דמות. בולט לעין כי כל הדמויות המוזכרות בשיר, למעט העלמה, הינן דמויות גברים.